

דבר הרהיבית

י"ד ע"י הרה"ג ר' יהושע נחמן שליט"א מרבני בית ההוראה לענייני דיבת

גליון ע"ז

פרשת שלח

נושא השבוע

הלוה משתמש בנכסים של המלוה
בלא ידיעתו [בבא מציעא סד:]

דבר העווד

בפרשת השבוע

שְׁלַח לָךְ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל
ובאור החיים הקדוש כתב בזה וזה לשונו "וזה הוא מאמר אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל ובמתק לשונו גילה כי כפי הטבע אינם יכולין להם כמו שאמרו המרגלים אחר כך.

פירוש שהקדוש ברוך הוא מיד בתחילה אמר שאני נתן לבני יִשְׂרָאֵל את ארץ ישראל, ומכיון שהקדוש ברוך הוא מבטיח שיתן לנו את ארץ ישראל, לכן אין אנו צריכים כלל לדאוג איך יוכלו לכבוש את ארץ ישראל, מכיון שהכלל הוא שהנותן מתנה לחבירו הוא בודאי יוציא את מי שמחזיק בו עכשיו - הכנענים שהם עכשיו שם, ויתן לנו את הארץ, וכל זה היה כדי שיתבוננו המרגלים שאני נתן לבני יִשְׂרָאֵל, וממילא אין צריך לדאוג.

יש לנו להתבונן בזה, הקדוש ברוך הוא נתן לנו הרבה מצוות, ולפעמים שואלים אולי על ידי מצוה זו אפסיד חלילה אבל כשנתבונן מי נותן לנו את המצוות, שהקדוש ברוך הוא הוא זה שמצווה אותנו, שוב נהיה יותר קל לבטוח בה' שהוא בודאי יתן לנו גם את הדרך לכבוש את הדרך, אפילו אם לפי הטבע אין נראה כן, וכן יהי רצון.

הפנה שר הידיים

"דוד" אחד מילדי הפתה מביא לפעמים ספרים לכתה ומשאיל לחברים בחנם, יום אחד פשהביא "דוד" ספר בקש ממנו "משה" לשאל את הספר, ודוד השאיל לו. לפני שהחזיר "משה" את הספר לדוד בקש "יהודה" ממשה שיתן לו את הספר, ומשה לא רצה לתן לו בלא רשות של "דוד", אמר לו יהודה אני כבר פמה פעמים בקשתי מ"דוד" ותמיד הסכים להשאיל לי, ואם כן תאמר לדוד שהספר נמצא אצלי ובודאי יסכים גם עכשו. אלא שהאמת ש"יהודה" הלוה סכום 10 גוגואים לדוד, ולכן שואל אם יש אסור רבית במה שמשתמש עם הספר של "דוד" [הלוה], או שאין בזה אסור שהרי גם בלי ההלוואה השאיל לו דוד פמה פעמים ספרים.

תשובה

יש בזה אסור.

שמכיון שיהודה הלוה לדוד 10 גוגואים, לכן אסור שיהנה מן הספרים של "דוד" בלי לבקש ממנו רשות שאם משתמש בלא רשות נראה שסומך שבגלל שהלוה ל"דוד" לכן בודאי יסכים "דוד" שישתמש עם הספר (ואפלו אם באמת אין "יהודה" חושב בגלל ההלוואה גם כן אסור).

פסקי הלכות

לא ישתמש המלוה מהלוה שלא מידעתו

לשון השו"ע סימן ק"ס סעיף ז' "צריך המלוה ליזהר מלהנות מהלוה שלא מדעתו, כל זמן שמעותיו בידו, אפילו בדבר שהיה עושה לו [הלוה] אף אם לא הלהר".

פירוש שלמלוה יש איסור להשתמש בחפצים של הלוה בלא רשות הלוה, במשך התקופה של ההלואה, והטעם שנראה שהוא סומך על הלוה שבגלל ההלואה בודאי יסכים ליתן לו.

ומשמע שאפילו באופן שמצד איסור גזל לא היה איסור להשתמש בחפצים של חבירו בלא רשות, אפילו הכי למלוה יש איסור יותר.

דוגמא א' - הלוה משתמש ליותר זמן

שכן אחד יש לו עצלת קניות וכמה פעמים ביקש ממנו שכינו רשות להשתמש עם העגלה, ושכן א' נתן לו רשות, שיכול להשתמש עם העגלת קניות שלו ולהחזירו למקום.

כעבור תקופה לוח שכן א' (בעל העגלה) משכן ב' סכום כסף, עכשיו גם כן ביקש רשות להשתמש עם העגלה, אלא שהשכן רוצה להשתמש עם העגלת קניות למשך הרבה שעות (דבר שלא עשה עד עכשיו, שמסתמא כשנותן לו רשות נותן לו רשות לקצת זמן ולא ליום שלם) אבל בגלל שהלוה לוח כסף, בטוח ששכן א' לא יקפיד על זה.

הדין שאסור לו להשתמש עם העגלת קניות למשך הרבה שעות בלא רשות מפורשת מהשכן.

[ואם מבקש רשות מהלוה להשתמש להרבה זמן, יש לשער שאם היה בודאי משאיל לו לזמן ארוך גם בלי ההלוואה אין בזה איסור, ואם בלי ההלוואה יכול להיות שלא היה מסכים לו כל כך, אם כן אין היתר אפילו עם רשות]

דוגמא ב':

אברך אחד יש לו בכולל "ספר חדש עם פירושים" והחברים לפעמים מבקשים ממנו להשתמש עם הספר ומשאיל להם בחפץ לב. גם אברך זה לפני שרצה להשתמש בספר זה בדרך כלל ביקש רשות מבעל הספר (כמבואר במשנה ברורה סי' י"ד [ס"ק י"ג] בשם הפרי מגדים שאף אם יש אומדנא שניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה, אפילו הכי אם בעל הספר נמצא כאן ראוי להזהר לשאול ממנו רשות (כדן 'חזקה' שאם אפשר לברר צריך לברר). אלא שבעל הספר לקח הלואה מחבירו, עכשיו רוצה חבירו להשתמש עם הספר בלי לבקש בפרטות רשות.

הדין שכיון שהלוה לו כסף, שוב יש לו להזהר מלהשתמש עם הספר (כשבעל הספר נמצא כאן) בלא רשות, שנראה כאילו סומך שבגלל ההלואה בודאי יתן לו רשות להשתמש עם הספר, ואפילו אם באמת אין כוונתו בגלל ההלואה, אפילו הכי מכיון שמשתמש בלא רשות יש איסור מפני שנראה כסומך על ההלואה.

לעילוי נשמת

מרת ציילה

בר"ר יוסף פרנקל ע"ה

גלב"ע פ"ב סיון

נודב ע"י בנה הרה"ח ר' יחזקאל שליט"א

לעילוי נשמת

הרב ר' יום טוב בן ר' חיים זאב ז"ל

איצקוביץ

גלב"ע י"ב סיון

נודב על ידי בנו ר' חיים שליט"א

ברכת מזל טוב

לידידי העומד לימין בכל עת

הרה"ג ר' ברוך יום טוב רייך שליט"א

מרבני בית ההוראה לענייני דיבת

לרגל שמחת לידת הבת

בשעה טובה ומזלחת

מעשה בריבית

איחור לשלם לפועלים את המשכורת

והעובד מורה היתר לעצמו להשתמש יותר במשרד

אדם אחד שיש לו משרד, שעובדים שם כמה אנשים, ברוך ה' שמשלם להם את המשכורת תמיד בזמן (לדוגמה כל ראש חודש), אלא שבחודש האחרון לא שילם את המשכורת בזמן, וכך נמשך כבר כשבועיים, אולם בעל הבית אומר תמיד שבס"ד יסודר הענין בהקדם ומקוה מאוד שבקרוב ישלם את המשכורת לכל אחד כמה שמגיע לו.

והנה שם במשרד יש שירותי משרד, והבעל הבית מסכים שישתמשו עם זה קצת לצרכים הפרטיים, אבל לא מדי הרבה זמן ולא מדי הרבה צילומים ופקסים וכדומה.

והנה בחודש האחרון [לאחר שלא שילמו את המשכורת בזמן] נהיה רפיון אצל העובד והתחיל קצת יותר להשתמש עם הפקס והמחשב לצורך האישי שלו, וגם כשבעל הבית היה שם הורה היתר לעצמו להשתמש עם זה ובעל הבית לא אמר לו כלום.

בא לשאול שתי שאלות 1. האם אין בזה משום גזל. 2. האם אין בזה משום ריבית שיוצא שבגלל שבעל הבית לא שילם לו את המשכורת של חודש העבר, (ויוצא שהלוה לבעל המפעל כמה אלפי שקלים, כמה שמגיע לו במשכורת) לכן הוא מורה היתר לעצמו לזלזל במלאכת בעל הבית, שבודאי לא יקפיד כל כך, [וכן חושב שבודאי מי שעובד בחנם יש לו רשות להשתמש קצת יותר ...].

תשובה

1. יש חובה לשלם משכורת בזמן [ש"ע חושן משפט סימן ש"ט]
מקודם יש להקדים שבודאי מוטל על המעביד לעשות כל מה שביכולתו כדי לשלם משכורתם בזמן שנקבע שישלם להם.

א. אם יש לו כסף בודאי חובה מוטלת עליו להעביר להם את משכורת שלהם, ולא להשהות את הכסף בגלל סיבות שונות.
ב. ואפילו אם אין לו כסף לשון המחבר "חַיֵּב לְתַן לוּ מִיָּד" ידאג להשיג כסף לשלם החוב שחייב ולא לעבור ח"ו איסורים שונים.

4. להשתמש עכשיו יותר בחפצים של בעל הבית
ולענין השאלה שהעובד רוצה בינתיים להשתמש עם המחשב והפקס וכדומה. יש בזה כמה אופנים.

2. אם מותר לעובד שימוש בחפצי בעל הבית לצרכיו הפרטיים
יש בזה כמה פרטים, ובאופן כללי, אם יש לו רשות מבעל הבית, בודאי מותר, ואם משער שאם היה מבקש מבעל הבית היה בודאי נותן לו רשות, [ואין לו שום ספק בזה], אלא שהבעל הבית אינו נמצא כאן שישאל אותו, יש מקילין.

1] אם מבקש רשות מבעל הבית והבעל הבית נותן לו רשות,
וידוע שאין זה בגלל האיחור בתשלום, אין חשש איסור.
2] אבל אם הסיבה שנותן לו בעל הבית רשות, זה בגלל אי נעימות עכשיו בתקופה זו לסרב לו, יש בזה משום ריבית.

וכמה יכול להשתמש. ישער העובד אם בעל הבית יראה אותו אם היה עושה גם כן כך. [כעין מה שמוצא בש"ע חושן משפט סימן ש"ח "כָּלְלוּ שֶׁל דָּבָר: כִּלְכֵּל שֶׁהָרֹעֶה מוֹכְרוֹ אִם הָיָה בְּעַל הַבַּיִת מְרַגֵּשׁ בוֹ, מִתֵּר לְלוֹקְחוֹ, וְאִם לֹא, אִסוּר], [מספר 'משפט הפועלים' [מר' יוסף רוזנר ז"ל, סימן כ"ה, בשם הפוסקים]

3] ואם אין לו כסף להעביר להם, ולא להשהות את הכסף בגלל סיבות שונות.
3] וכן אם העובד משתמש מעצמו יותר מה שלא היה משתמש באופן כללי, וסומך שבודאי בעל הבית מסכים, ואפילו אם משתמש באופן שבעל הבית נמצא שם שהבעל הבית יכול להעיר לו, אבל סומך בזה שלא יעיר לו על זה כלום, שייך איסור משום ריבית, [ואפילו אם מצד גזל יש לומר שמכיון שבעל הבית רואה ואינו מעיר לו אין איסור גזל, אבל מצד ריבית יש כאן האיסור המבואר בש"ע [סימן ק"ס סעיף ז', וכ"כ בחידושי מהרא"ל צינץ סעיף ז'].

3. מאחר את התשלום האם נחשב כהלואה
הנה אף שאין הפועל מוכן להלוות את הכסף למעביד, מכל מקום נקטו הפוסקים שאין דינו של המעביד כגזלן, אלא רק מעכב את התשלום, והרי זה נחשב כהלואה, [וכן מבואר בבית יוסף שחולק על דברי ר' אליעזר מטון, סוף סימן ק"ס, ועיניו כל זה בש"ע שבט הלוי חלק ט' סי' ש"ט שליקט תשובות הפוסקים בזה] ולכן אסור למעביד אחר כך להוסיף לעובד יותר בגלל איחור התשלום, [על פי כללי הדין כגון אם מפרש שמוסיף על האיחור].

5. האם בחוב על ידי מקח יש איסור שימוש בחפצים של הלוה
לא נתבאר בהדיא בפוסקים הדין בזה, ובספר חלקת בנימין [סימן ק"ס, עמוד מ"ה] הוכיח מסתימת הפוסקים שלא חילקו בזה וגם בחוב על ידי שכירות יש איסור, ושכן משמע בש"ע הרב, ואם כן אף אם כאן זה חוב על ידי שכירות פועל גם כן יש להזהר בזה.

העולה להלכה

משתמש בחפצי בעל הבית לצרכיו יותר ממה שהשתמש עד עכשיו בלא רשות מפורשת

- א. בלי שום הלואה האם מותר להשתמש
כתבו הפוסקים שכמה שידוע בפירוש שבעל הבית מסכים ואינו מקפיד מותר לו להשתמש. ולכתחילה ישתדל לבקש להדיא רשות ולא לסמוך על אומדנא בזה.
ב. מה שלא שילם את המשכורת נידון כהלואה.

ומכיון שיש הלואה יש להחמיר ביותר לא להשתמש בלא רשות בשירותי משרד של בעל הבית לצרכיו האישיים יותר ממה שהיה משתמש עד עכשיו, בלי רשות מפורשת מבעל הבית.

בית דין צדק זכית הוראה לענייני ריבית ש"ע הרה"ג פנחס זינגר שליט"א

חברי הנשיאות שליט"א: הגאון רבי יצחק זילברשטיין • הגאון רבי מנחם שפיר • הגאון רבי נפתלי טיטנבוים • הגאון רבי שמואל קהת גרוס • הגאון רבי שלמה זעפרני

לשמיעת שיפורים
ודרשות ועוד בקו הרבית
072-3705882

ע"מ לערוך היתר עיסקא
לבעלי העסקים
02-5015920 שלזוהה 7

לשאלות בהלכות ריבית למענה רבני
02-5015920
בשפות עברית אידיש אנגלית צרפתית